

İŞVERENLERİN GÖZÜYLE KOBİ'LERİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: GEBZE BÖLGESİNDEKİ KOBİ'LERDE BİR UYGULAMA

EMPLOYER VIEW ABOUT THE PROBLEMS OF SMEs AND THEIR SUGGESTIONS: A CASE STUDY ON SMEs IN THE INDUSTRIAL DISTRICT OF GEBZE

Yrd. Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP¹
Arş. Gör. Bora YENİHAN²

ÖZET

İthalat, ihracat ve ulusal istihdam anlamında Türkiye ekonomisine önemli katkıları olan KOBİ'lerin kavramsal içerikleri, kuruluşları, içinde buldukları coğrafi konum gibi içsel ve dışsal faktörler nedeniyle yaşadıkları sorunlar günümüzde ciddi bir çalışma sahasını oluşturmaktadır. Ülkemizin sosyo-ekonomik gelişimi için temel yapı taşlarından birini oluşturan KOBİ'lerin sorunlarının çözümü, gerek ekonomik ve sosyal gelişimin sağlanabilmesi, gerekse belirlenen 2023 hedeflerine ulaşmada önem arz etmektedir. Bu çalışma ile sanayide ülke ekonomisine büyük katkı sağlayan Gebze bölgesindeki KOBİ'lerin sorunları incelenerek, KOBİ sahiplerinin sorunlara yönelik sundukları çözüm önerileri değerlendirilmektedir. Çalışmada Gebze bölgesinde faaliyet gösteren ve Gebze Ticaret Odası'na kayıtlı KOBİ sahipleriyle yapılan mülakatlar içerik analizi yöntemiyle analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gebze Bölgesi, KOBİ, İşgören, İşgücü.

Jel Kodları: D21, E24, L26.

ABSTRACT

SMEs contribute greatly to Turkish economy with respect to import, export and national employment. Today, their problems that arise from external and internal factors such as their conceptual contexts, formations and their geographical distribution constitute an important study field. Handling the problems of SMEs bears importance to provide economical and social development as well as to reach 2023 national targets since they are the fundamental building blocks of the country's socio-economic progress. With this study, by examining the problems of SMEs in the industrial district of Gebze, which provide great contribution to industrial output of the country, suggestions of owners of SMEs have been discussed. In depth interviews with the owners of SMEs registered to Gebze Chamber of Commerce and those that operate in Gebze industrial district have been conducted and analyzed by using context analysis method.

Key Words: Gebze Area, SMEs, Employer, Employee, Labor.

Jel Codes: D21, E24, L26.

¹ Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ssac@sakarya.edu.tr

² Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, borayenihan@sakarya.edu.tr

1. GİRİŞ

Türkiye ekonomisi açısından KOBİ'ler çok büyük öneme sahiptir. Özellikle ithalat, ihracat ve işgücü piyasalarına olan katkıları açısından 2023 Türkiye hedeflerinin gerçekleştirilmesi çerçevesinde değerlendirildiğinde KOBİ'lerin gelişimi, ekonomiye olan katkıları ve sorunları ayrı ayrı irdelenmesi gereken konular olarak ön plana çıkmaktadır. Günümüz şartlarında KOBİ'ler özellikle işgücü, finansman, pazarlama ve sosyo-kültürel sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunların büyük bir kısmı ulusal anlamda sorunlarken, bir kısmını da özellikle bölgesel olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu sorunlara getirilecek çözümlerin kalıcı ve etkili olabilmesi tüm paydaşların çözüm sürecine dâhil edilmesi ile mümkündür. Tek taraflı çözümlerin yetersiz kalacağı gerçeğinden hareketle en önemli paydaşlardan birisi olan KOBİ sahiplerinin düşünce ve görüşlerini değerlendirmek önem kazanmaktadır. Zira yaşanan problemlerin tam merkezinde KOBİ'ler ve KOBİ sahipleri bulunmaktadır. KOBİ sahipleri ile yapılacak görüş alış verişleri, sorunların tam olarak tespitinde büyük fayda sağlayacaktır. Yanı sıra KOBİ sahiplerinin sorunların çözüm sürecine dâhil edilmesi, istek ve ihtiyaçlarının göz önüne alınması, alınan tedbirlerin kalıcı ve uygulanan çözümlerin etkin olarak yerini bulmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda çalışmamız KOBİ sahiplerinin görüşleri üzerine inşa edilmektedir. KOBİ'lerin sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri, KOBİ sahiplerinin tecrübeleri ve değerlendirmeleri üzerinden incelenmektedir.

2. TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA KOBİ KAVRAMI

Klasik bir yaklaşımla KOBİ kavramına bakıldığında zaman, özellikle Türkiye açısından imalat sektöründe faaliyet içerisinde bulunan küçük çaptaki işletmelerin genelini tanımlamak için kullanıldığı görülmektedir (Aykaç ve Diğ., 2008: 15). Bu tanımla birlikte 18 Kasım 2005 tarihinde 25997 Sayılı Resmi Gazete' de yayınlanıp 18 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe giren "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkındaki Yönetmelik" öncesinde resmi bir KOBİ tanımı olmadığını görmekteyiz. Bu yönetmelikten sonra KOBİ'lerin tanım ve sınıflandırılmasında Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde olduğu gibi bilanço ve satış büyüklükleri ile çalışan sayısını temel alan bir tanım kullanılmaya başlanmıştır (KOSGEB, 2011: 24). Fakat bazı maddelerde yapılan ve 4 Kasım 2012 tarihinde yayınlanan 28457 Sayılı Resmi Gazete ile duyurulan değişikliklerden sonra resmi olarak KOBİ'ler "İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını aşmayan ve bu yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ekonomik birimleri veya girişimleri ifade eder" şeklinde tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 2012). Bu tanımla birlikte çalıştırılan işçi sayısına göre de KOBİ'ler kendi içlerinde ayrılmaktadır. Bu konuda farklı kurumlar (KOSGEB, TOBB vb.) farklı ayrımlara gitmekle beraber 28457 Sayılı Resmi Gazete'de bu ayrım şu şekilde yapılmıştır (Yılmaz, 2007: 163, Resmi Gazete, 2012).

- Mikro işletme: On kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri bir milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.
- Küçük işletme: Elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri sekiz milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

- Orta büyüklükteki işletme: İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

Avrupa Birliği ülkelerinde ise KOBİ”*Yasal şekli ne olursa olsun herhangi bir ekonomik faaliyette bulunan girişimler*” şeklinde tanımlanmakta ve şu şekilde bir ayrıma gidilmektedir (European Commission, 2005: 12-14).

Tablo 1: AB Kriterlerine Göre KOBİ Sınıflandırması

Kriter	Mikro Ölçekli	Küçük Ölçekli	Orta Ölçekli
Çalışan Sayısı	<10	<50	<250
Yıllık Net Satış Hasılatı	≤ 2	≤ 10	≤ 50
Yıllık Mali Bilanço Toplamı	≤ 2	≤ 10	≤ 43

Kaynak: (European Commission, 2005: 12-14).

Başta Dünya Bankası (World Bank) olmak üzere diğer bazı uluslararası finans kuruluşlarının da KOBİ sınıflamaları bulunmaktadır. Bu sınıflandırmaları özetlemek gerekirse (Gibson, 2008: 5):

Tablo 2: Diğer Uluslararası Finans Kuruluşlarının KOBİ Sınıflandırması

Kuruluş	Maksimum İşçi	Yıllık Net Satış Has.	Yıllık Mali Bilanço Top.
Dünya Bankası	300	15. 000. 000 \$	15. 000. 000 \$
MIF-IADB ¹	100	3. 000. 000 \$	-
Afrika Kalkınma Bank.	50	-	-
UNDP ²	200	-	-
Asya Kalkınma Bankası	Resmi bir tanım bulunmamaktadır. Ulusal tanımlamaları temel alır.		

Kaynak: (Gibson, 2008).

İşyeri sayısı, çalışan sayısı ve yarattığı katma değer açısından ele alındığında, KOBİ’lerin sosyo-ekonomik açıdan önemli bir yeri bulunmaktadır. Belirtmek gerekir ki, 1-9 kişi istihdam eden mikro/küçük işletmeler sayıca büyük ağırlık göstermektedirler. Toplam işletmeler içinde mikro/küçük işletmelerin oranı yüksek seyretmektedir. Bu işletmelerin çoğunun hizmet üreten işletmeler olduğu görülmektedir (Ekin, 1996: 87-88).

3. KOBİ’LERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE KATKILARI VE SORUNLARI

Tüketici istek ve ihtiyaçlarının hızlı bir değişim gösterdiği 20. yüzyılın başları itibariyle esnek imalat egemen üretim tarzı olarak piyasada yerini almıştır. Esnek yapıları, müşteriye yakınlıkları ve küçük olma özellikleri ile esnek üretim sisteminin gereklerini yerine getirebilecek niteliklere sahip olan KOBİ’ler tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de sayısal olarak büyük işletmelere göre daha fazladır. Rekabet avantajı sağlayan özellikleri

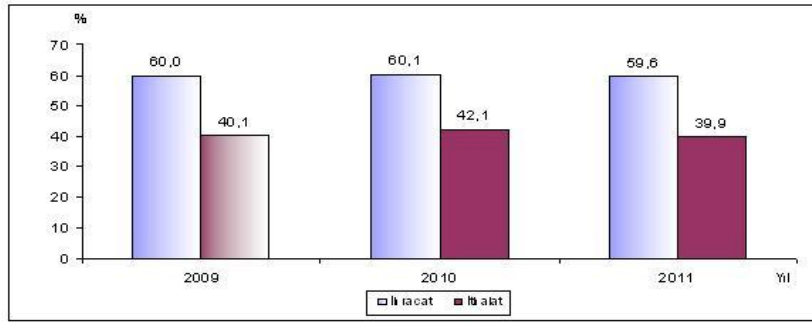
¹ Multilateral Investment Fund - Inter-American Development Bank (Çok Taraflı Yatırım Fonu – Amerikan Kalkınma Bankası)

² United Nations Development Program (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

ile KOBİ'ler, ülkemizde de ekonomik açıdan önemli görevler üstlenmektedir (Müftüoğlu, 1998).

KOBİ'lerin Türkiye ekonomisine olan katkısını değerlendirebilmek için ithalat, ihracat ve istihdam alanlarındaki verileri değerlendirmek anlamlı olacaktır. Zira bu alanlarda KOBİ'lerin katkısının artış trendi gösterdiği sıklıkla ifade edilmektedir. 2011 yılı itibari ile KOBİ'lerin ihracattaki payı % 59,6, ithalattaki payı ise % 39,9 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte KOBİ'lerin ulusal istihdamdaki payı ise % 77,8'dir. Aşağıdaki tabloda 2009-2011 arası süreçte KOBİ'lerin Türkiye ekonomisine olan katkıları ithalat ve ihracat boyutuyla görülmekte ve yüzdelik dilim olarak yaşanan artış gözlemlenebilmektedir (TÜİK, 2012):

Tablo 3: KOBİ'lerin 2011 Yılı İtibari İle İhracat ve İthalattaki Payları (%)

Kaynak: (TÜİK, 2012).

TÜİK tarafından açıklanan istatistiksel verilere göre, Türkiye'de 2012 yılında gerçekleşen ihracatın % 62,6'sını ve ithalatın ise % 38,5'ini KOBİ'ler gerçekleştirerek ekonomideki paylarını ve ekonomiye olan katkılarını büyümeye devam etmektedirler (TÜİK, 2013). Ayrıca aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere 2012 yılı ithalat ve ihracat rakamlarında 250 ve daha az işçi çalıştıran girişimlerin (KOBİ'ler) ulusal istihdama olan katkılarının da büyük öneme sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Çalışan Sayısına Göre 2012 Dış Ticaret Rakamları (%)

Kaynak: (TÜİK, 2013).

Devletin ekonomideki rolünün ve desteklerinin azalarak, korumacı politikaların ortadan kalktığı, özelleştirme temelli bir piyasa yapısının söz konusu olduğu küreselleşme süreci ile birlikte yabancı sermaye akışına serbestlik sağlanmış, ülkelerin birbirleriyle dış ticaret kanalıyla etkileşimi kolaylaşmış ve yüksek bir rekabet ortamı oluşmuştur. Bu durum göz

önüne alındığında küreselleşmenin genel olarak ülke ekonomilerinde özelde ise ekonomi aktörlerinden biri olan KOBİ'ler üzerinde önemli etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür (Aras ve Alövsat, 2002).

24 Ocak 1980 Kararları'yla birlikte yapısal bir dönüşümü başlatarak, piyasa ekonomisini tercih eden Türkiye de küreselleşme ile birlikte girişimciliği ve KOBİ'leri önemsemeye başlamıştır (Küçük, 2005: 34). Ancak her ne kadar KOBİ'lerin küçük olmaları sebebiyle karar alma, uygulama ve yeni gelişmeler karşısında esnek, uyum sağlama kolaylığı gibi özellikleri avantaj oluştursa da Türkiye'de küreselleşme sürecinde KOBİ'lerin büyük ölçüde ucuz, fason ve yerel piyasalarda üretime yöneldikleri, finans, pazarlama başta olmak üzere pek çok alanda güçlükler, sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Nitekim Dünya'da ve Türkiye'de KOBİ'lerin genel durumu değerlendirildiğinde, küçük işletmelerin büyük bir kısmının düşük kalite ve düşük verimlilik sorunu yaşadıkları ve çoğunlukla yerel piyasalara üretim yaptıkları görülmektedir. Bu durumun altında yatan temel nedeni, KOBİ'lerin sınırlı kaynakları ile küresel piyasalarda rekabet etmede yaşadıkları zorluklar oluşturmaktadır (Lall, 2000).

Sosyo-ekonomik gelişim ve istihdama sağladıkları katkı sebebiyle dinamik ve sürükleyici bir unsur olarak KOBİ'lerin kendi içyapılarından, ekonomik yapıdan ve yasal zeminden kaynaklanan çeşitli sorunları bulunmaktadır (Karagöz, 2008: 87-92). Karşılaşılan bu sorunların ortaya çıkmasında KOBİ'lerin çalışma yöntemlerinin bilimsel olmaması ve eğitim konusunda yaşanan eksikliklerin önemli etkisinin olduğu bilinmektedir. (Ersöz, 2010: 7). Bu temel sorunla birlikte KOBİ'lerin karşılaştığı diğer sorunlar incelendiğinde, sosyal, ekonomik ve siyasi koşullar, rekabet, teknolojik değişim, coğrafi farklılıklar gibi etmenlerle kendi kontrolleri dışında oluşan şartların varlığının da önemli yer tuttuğu görülmektedir (Yörük, 2001: 189). Diğer yandan KOBİ'ler tahmin edilemez iç ve dış etmenlerden kaynaklanan çeşitli problem ve sıkıntılarla da yüz yüze kalabilmektedirler. Özellikle 20. yüzyıl sonları ve 21. yüzyılın başları itibariyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde baş gösteren ekonomik kaynaklı krizlerin, KOBİ'leri ciddi şekilde etkiledikleri bilinmektedir (Çetinkaya ve Erdoğan, 2010: 33).

KOBİ'lerin sorunlarını başlıklar altında sıralayacak olursak, finansal sorunlar, ihracat ve pazarlama ile ilgili sorunlar, örgütlenme, yönetim ve işgücü ile ilgili sorunlar, üretim yönetimi ve teknoloji kaynaklı sorunlar olarak saymak mümkündür.

KOBİ'ler işletme faaliyetleri sırasında en çok finansman sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar. Finansman sorunları, işletmelerin kuruluş aşamasında başlayan, hammadde alımından üretime kadar her faaliyeti etkileyen bir sorun olarak yaşanmaktadır. Akgeci (2001: 32), KOBİ'lerin en önemli sorununun kredi ve finansman olduğunu belirterek, kar marjları düşük olan KOBİ'lerin yatırım ve işletme sermayesi oluşturmada uzmanlaşmış bankalardan yararlanamadıklarını ya da genel banka sistemine ve kredilere başvurduğunda da ağır bürokratik uygulamalar, ödeyemeyeceği kadar yüksek faiz oranları ve ödeme koşulları ile karşılaşabildiklerini ifade etmektedir. Aras (2001) ise ekonomik istikrarsızlık, bankacılık sisteminin yapısal sorunları, teşvik politikalarının yetersizliği ve KOBİ'lerin kendi yapılarından kaynaklanan sorunların, ülkemiz KOBİ'lerinin yaşadığı finansman sorunlarının temelinde yattığını belirtmektedir. Diğer yandan yetersiz finansman bilgisi ve modern finansman tekniklerinin yeterince izlenememesi de KOBİ'lerin finansal sorunlarına kaynaklık etmektedir (Müftüoğlu, 1991). OECD'nin "Türkiye'deki KOBİ'ler, Sorunlar ve Politikalar" adlı raporunda ise KOBİ'lerin hem özkaynak hem de yabancı kaynak finansmanında zorluklar yaşadığı özellikle 2000-2001 krizinden sonra bankaların mali sıkıntılar yaşaması nedeni ile kredilerini kısıması, Türkiye'de mali piyasaların gelişmemiş olması ve finansal yönetimdeki yetersizliklerin KOBİ'ler açısından finansal sıkıntılara yol

açtığı belirtilmiştir (OECD, 2004). Sarıaslan (1994: 54) da finansal sorunlarda kaynak yetersizliğine vurgu yapmakta ve kriz dönemlerinde finansman kaynaklarının azalması, erimesi sebebiyle KOBİ'lerin yüksek faizli banka kredilerine yönelmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

KOBİ'ler, müşteri ve çalışanlar ile daha yakın ilişkiye girebilmek ve pazarlama, üretim ve hizmet konularında daha esnek olabilmek gibi özellikleri sebebiyle büyük işletmelere göre bir takım avantajlara sahiptirler (Akgemci, 2001). Ancak, KOBİ'lerin özellikle sosyo-ekonomik koşullardaki değişimler sonucu oluşan tüketici tercihlerindeki hızlı değişiklikleri izlemede ve bunlara ayak uydurmada yeteri kadar başarılı olamadıkları (Karagöz, 2008: 90) görülmektedir. KOBİ'lerin giderek artan rekabet baskısı altında başarılı olabilmeleri ve rekabet avantajı sağlayabilmeleri için yenilik üretme ve pazarlama yeteneklerini sürekli geliştirmeleri gerekmektedir (Barney, 1991). KOBİ'ler küçük hacimli ve düzensiz girdi siparişleri nedeniyle tedarikte kalite standardı ve iskonto sağlayamamakta, aynı şekilde pazarlama aşamasında da küçük hacimli iş paketleri nedeniyle maliyet dezavantajı ile karşılaşmaktadırlar. Bu noktada KOBİ'lerin tedarik, Ar-Ge, tasarım ve pazarlama amaçlı işbirlikleri için bir araya gelmeleri önem taşımaktadır (KOSGEB, 2011: 30). KOBİ'ler pazar araştırma, pazarlama kanallarını ve araçlarını kullanma konusunda iç pazarlarda dezavantajlı konumdadırlar. Gerek pazarlamadaki bu dezavantajlı konumları gerekse markalaşmada yaşanan zorluklar nedeniyle KOBİ'ler ürettiklerinden hak ettikleri katma değeri alamamaktadırlar. Bu durum KOBİ'lerin pazar paylarının sınırlı kalmasına, büyük işletmelerin düşük fiyat tekliflerine karşı direnememelerine, iç piyasaya mal üretmeye ve fason çalışmanın artmasına neden olmaktadır (Akgemci, 2001: 28-29).

Diğer yandan KOBİ'lerin kendi içyapılarından kaynaklanan üretim, finans, eğitim, teknoloji transferi ve pazarlama gibi içsel sorunlarıyla birlikte ülke ve dünyadaki ekonomik ve siyasal değişimlerden kaynaklanan dışsal sorunları da bulunmaktadır. Kapasite kullanım oranlarının düşük, AR-GE faaliyetlerinin çok az, teknoloji transferinin yetersiz, pazarlama olanaklarının sınırlı, hammadde ve kredi kullanma maliyetlerinin yüksek olması KOBİ'lerin dış pazarlara açılmasına önemli boyutlarda engel teşkil etmektedir (Yüksel, 1999). Birçok ülkede ihracatın önemli bir bölümü KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak KOBİ'lerin ulusal ve işletme düzeyinde ihracat sorunları yaşadıkları görülmektedir (Akgemci, 2001: 30). KOBİ'lerin kredi temininde, teşviklerden yararlanmada, kalifiye eleman bulmada yaşadıkları güçlükler, teknoloji düzeyindeki yetersizlikler, yurtiçi ve yurtdışı teknik, ticari gelişmeleri izleyememeleri (Doğan ve Marangoz, 2002), ihracat pazarlaması yönetimi düşüncesinin ve yaklaşımının uygulanamaması, fiyat-maliyet ilişkisini doğru kuramamaları gibi unsurlar ihracatta kronik sorunlara neden olmaktadır (Yıldırım alp ve Yenihan, 2014: 21).

Akgemci (2001), Türkiye'deki KOBİ'lerin yaşadığı temel sorunlar arasında örgütlenme, yönetim ve işgücü ile ilgili sorunlara da yer vermektedir. Formel yapılanmaya yeterince önem verilmeyen küçük işletmelerde, yönetim ve örgütlenmeye ilişkin sorunlar yaşanmaktadır. Bu durum da örgüt kültürünün oluşmaması, işletme bağılılığı sağlanamaması, verimliliğin düşük olması gibi sorunlara yol açmaktadır. Özellikle yöneticilerin olmadığı zamanlarda işletmede işlerin aksaması bile söz konusu olabilmektedir (Müftüoğlu, 1991). Bir örgütün koordineli bir biçimde faaliyetini sürdürebilmesi için iyi bir biçimde yönetilmesi gerekir. KOBİ'lerde uygun bir liderlik biçiminin seçilmesi, aynı zamanda işletme sahiplerinin amaçlarının gerçekleşmesine de yardımcı olacaktır (Akgemci, 2001: 32). Ancak Türkiye'deki KOBİ'lerin çoğunlukla aile şirketi yapısı sergilemesi sebebiyle işletme sahipleri, profesyonel yöneticilere yetki devretmekten kaçınmakta, yanlış kararlarla esnekliklerini ve başarılarını kaybedebilmektedirler (KOSGEB, 2011: 36). Diğer yandan KOBİ'lerin mesleki ve teknik

eğitim almış, çok yönlü, bilgi ve beceri sahibi, nitelikli işgücü ihtiyacı sorunu da bulunmaktadır (Akgemci, 2001: 36). Ancak, bu özellikteki elemanların maliyetleri KOBİ'ler için yüksek olmakta, bazı bölgelerde ise maliyet göze alınsa dahi yapılan işin niteliklerine uygun kalifiye eleman bulmakta zorluk yaşanmaktadır (Çetinkaya ve Erdoğan, 2009: 828). KOSGEB tarafından yapılan bir anket çalışmasına katılan KOBİ'lerin % 38'i istihdam maliyetlerinin yüksekliğini, % 20'si nitelikli insan kaynağı yetersizliğini en önemli iki sorunları arasında saymışlardır (KOSGEB, 2011: 32).

KOBİ'ler üretim yönetimi ve teknoloji kaynaklı sorunlar da yaşamaktadırlar. KOBİ'lerin iktisadi faaliyet üzerindeki etkisi, üretim yönetimi ve teknoloji ile ilgili bilgi ve yenilikleri ne derecede takip edip, uyguladıkları ile ilişkilidir (Florio, 2006). Ancak KOBİ'ler genellikle kısıtlı kaynakları ile müşteri odaklı çalışan ve sınırlı sayıda müşteriye hitap eden işletmeler olarak iktisadi faaliyette bulunmaktadır. KOBİ'lerin üretim, teknoloji ve bilgi sistemlerine adaptasyonu, sosyal, politik, yapısal iç faktörlerce veya örgütsel çevre ve müşteri ilişkileri gibi dış faktörlerce belirlenmektedir (Ferneley ve Bell, 2008). KOBİ'lerin özellikle temel iş süreçlerinde bilgi teknolojilerine uyum sağlayamadıkları görülmektedir (OECD, 2004).

KOBİ'ler, gerek sayıları, gerek sanayi üretimindeki payları ve gerekse milli gelire katkıları bakımından ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Bu sebeple ülkemiz ekonomik ve sosyal gelişiminin sağlanabilmesi için işletmelerimizin sorunlarının iyi bilinmesi ve çözümlere yönelik politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Diğer yandan özellikle dünyanın en büyük on ekonomisi içinde yer almayı ve ihracat odaklı üretim strateji doğrultusunda 500 milyar dolar ihracata ulaşmayı içeren 2023 hedeflerine ulaşmada KOBİ'lerin önemli rolü olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle ekonominin lokomotif gücü olarak nitelendirilen KOBİ'lerin sağlıklı bir işleyiş gösterebilmesi ve hedeflere ulaşmada etkinliğinin artırılabilmesi için sorunların tüm boyutlarıyla irdelenerek, kalıcı çözümlerin bulunması gerekmektedir. Sorunların tüm boyutlarının ortaya konması ve çözümlere ulaşılması noktasında KOBİ sahiplerinin görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmak politika üreticilere önemli bir rehber olacaktır.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırmanın amacı, Gebze Bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ sahiplerinin görüşlerinden ve deneyimlerinden yola çıkarak, KOBİ'lerin sorunlarını belirlemek ve çözüm önerilerini analiz etmektir. Araştırmanın evrenini Kocaeli ili, Gebze bölgesinde faaliyet gösteren Gebze Ticaret Odası'na kayıtlı olan KOBİ'ler oluştururken, örneklemimizi Eylül 2013 tarihinde Gebze Ticaret Odası tarafından organize edilen "2023 Hedefleri Doğrultusunda Gebze'de KOBİ'lerin Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri Çalıştayı"na katılan 65 KOBİ sahibi oluşturmaktadır.

Çalışmada veri toplama tekniği olarak mülakat yöntemi kullanılarak, KOBİ sahiplerine konuya ilişkin "KOBİ'lerin sorunları" ve "çözüm önerileri"ne ilişkin iki temel soru sorulmuştur. Yazılı hale getirilen mülakat cevapları incelenerek, ifadeler kodlama işlemine tabii tutulmuş ve böylece KOBİ sahiplerinin görüşleri üzerinden "İçerik Analizi" yapılarak çalışmanın bulgularına ulaşılmaya çalışılmıştır.

4.1. Çalışmanın Bulguları

Kara, deniz, demir ve hava yollarının birbiri ile kesiştiği önemli bir kavşak noktası durumunda olan Gebze ilçesi 1960'lı yıllarda başlayan sanayileşme süreci ile birlikte

ülkemiz açısından önemli bir sanayi merkezi durumuna gelmiştir. Gebze'nin ekonomik yapısı birincil derecede sanayisine bağlıdır (Kavşoğlu ve Çetin, 2005: 3) ve ilçe bir sanayi – işçi kenti olarak görülmektedir. Başta kimya olmak üzere otomotiv, ambalaj, plastik, makine, metal endüstrisinin önde gelen işletmelerine ev sahipliği yapmakta olan Gebze Bölgesinde dokuz organize sanayi bölgesi (GOSB, TOSB, GEBKİM OSB, Güzeller OSB, Makine OSB, Dilovası OSB, Kömürcüler OSB, İMES OSB, PLASTİKÇİLER OSB) yer almaktadır. Gebze, gün geçtikçe sanayinin devleştiği bir şehir haline gelmektedir ve ülkemizde ilk 500 dev firma içinde yer alan işletmelerin % 10'u bölgede faaliyet göstermektedir. Belirtmek gerekir ki Gebze bölgesi aynı zamanda yabancı sermaye sahipleri için de bir cazibe merkezi haline dönüşmektedir. Dolayısıyla ülkemiz sanayisi ve ekonomik yapısı içinde oldukça önemli bir yere sahip olan Gebze Bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin sorunlarının bilinmesi ve çözüm politikalarının geliştirilmesi sosyo-ekonomik gelişim için önem taşımaktadır.

Bu kapsamda öncelikle Gebze Ticaret Odası'na kayıtlı KOBİ'lerin temel sorunlarına değinilecek, daha sonra da çözüm önerilerine yer verilecektir.

4.2. KOBİ İşverenleri Gözüyle Gebze Bölgesinde Faaliyet Gösteren KOBİ'lerin Sorunları

Yapılan analiz neticesinde KOBİ'lerin sorunlarına yönelik olarak işgücünden kaynaklanan, ekonomik sorunlardan, yasal sorunlardan ve bölgeden kaynaklanan dört temel sorun alanının varlığına ulaşılmıştır.

Tablo 5: Gebze Ticaret Odasına Kayıtlı KOBİ'lerin Sorun Alanları

Sorun Alanları	N	%
İşgücünden Kaynaklanan Sorunlar	35	53
Ekonomik Sorunlar	40	61
Yasal Sorunlar	36	55
Bölgeden Kaynaklı Sosyo-Kültürel Sorunlar	40	61

KOBİ sahiplerinin işgücünden kaynaklanan sorun alanında ifade ettikleri problemler sırasıyla nitelikli ara eleman bulamama, işgücü devir oranı yüksekliği, işgücü verimsizliği, meslek liseleri ve meslek yüksekokullarındaki eğitim yetersizlikleri ve gençlerin uzun dönem askerlik korkusu üzerinde şekillenmektedir.

Nitekim alanda yapılan çalışmalar da bu görüşleri destekler nitelikte sonuçlar vermektedir. Çetinkaya ve Erdoğan'ın (2009) Sakarya'daki KOBİ'lerde yaptıkları çalışmada, KOBİ'ler bölgedeki mesleki ve teknik eğitim kurumlarının nitelikli ara eleman yetiştirmede etkin olmaması sebebiyle, ihtiyaçları olan nitelikli işgücü bulamadıklarını belirterek, işgücü ile ilgili sorunları olduğunu ifade etmişlerdir. KOBİ'lerde insan kaynakları yönetimi ile ilgili yapılan bir çalışmada ise KOBİ'lerin büyük işletmelere benzer temin kaynaklarını kullanmalarına rağmen nitelikli eleman bulma konusunda sıkıntı yaşadıklarına ilişkin sonuçlar elde edilmiştir (Yeşildal vd. 2011). KOBİ'lerde personel seçimi ile ilgili yapılan bir çalışmada ise KOBİ'lerin verimliliğinin, çalışan personelin verimliliğine bağlı olduğu, personel verimliliğinin ise uygun işe uygun personelin seçimi, yerleştirilmesi ile mümkün olabileceği belirtilmiştir (Çetinyokuş vd. 2007).

Türkiye'de insan kaynağı talebinin vasıf ve nitelik açısından belirlenmesi amacı ile imalat sektöründe faaliyet gösteren ve % 82, 4'ünü KOBİ'lerin oluşturduğu bir araştırmanın sonuçlarına göre; firma ölçeği küçüldükçe eleman bulamama nedeni ile pozisyon doldurulamama sorununun daha çok yaşandığı ortaya çıkmıştır. Bu durumun temel nedeni

olarak işgücünün demografik yapısı (gençler, bekarlar ve yeni mezunların kararsızlığı) ve büyük şirketlerin sağladıkları cazip ücret ve sosyal imkanlar belirtilmiştir. Diğer yandan firmalar gelecekte de mesleki/teknik beceri eksikliğinin önemli bir sorun olacağını ifade ederek, firmaların aranan nitelikte eleman bulmalarının giderek zorlaşacağını ifade etmişlerdir (Gür vd. 2012: 200-218).

Bu konuya ilişkin olarak, mülakat yapılan KOBİ sahiplerinin görüşlerine yer vermekte fayda bulunmaktadır.

"Eleman sorununun temelinde meslek liselerinin kalitesini bozan politikalar ve uygulamalar yatmaktadır. Meslek liselerinin üniversite ayağını koparttığınız anda meslek liselerine olan ilgi, verilen değer düşmekte. Meslek yüksekokullarına bakarsak, artık oralara herkesin girebildiğini görmekteyiz. Sınavsız geçiş sistemi ile kalite iyice düştü. Fakülte mezunlarında ise pratiğe yönelik bilgi yok. Niteliksizliğinden, kalitesizliğinden dolayı staja gelen öğrenciyi dahi almak istemiyoruz. Personel sıkıntısının çok büyük kısmı eğitimden kaynaklanıyor ki bu sadece Gebze'nin değil, Türkiye'nin problemi" (M46).

"Gebze KOBİ'lerinin kalifiye eleman eksikliği problemi var ve bu durum gerek mevcut firmaları gerekse yatırımcıyı etkiliyor. Öyle ki Gebze'de kalifiye eleman bulamadığı için ikinci yatırımını Gebze dışına yapan yatırımcılar var." (M43)

"Personel niteliksizliği sorununu askerlikle de ilişkilendiriyorum. Meslek lisesinde okuyan kişi on beş ay askerlik yapıyor. Dört yıllık üniversite okuyan ise altı ay, kısa dönem askerlik yapıyor. Böyle bir durum olunca askerliği daha kısa yapayım diye çocuk kendini okumak zorunda hissediyor. Sonra dört yıl hiç okumak istemediği bölümü okuyor. Böyle olunca piyasa ara elemanı kaybetmiş oluyor." (M45)

"En büyük sorunumuz kalifiye eleman. Çalışanlarımızı biz sürekli kendimiz yetiştiririz. Bir nevi okul gibi. Biz işletmeler bir nevi öğretmenlik yapıyoruz. Kalifiye elemanı aslında sil baştan biz yetiştiriyoruz." (M1)

"1 yıl hazırlık olmak üzere 5 yıl okul okumuş, diplomasını almış. Koskoca mühendis yazıyor. Ama hiçbir bilgiye sahip değil, ölçme aletini bile tanımıyor." (M5)

"Bir çalışan Çalışma Bakanlığı'na sizi şikâyet ettiği zaman 24 saat içerisinde size geliyorlar, haber vermeden baskın yapıyorlar ama sizin çalışmanız verimsiz çalıştığında devlet sizin beyanınızı kabul etmiyor." (M26)

"İşçiler işverenleri tehdit ediyorlar. Verimsiz çalışıyor. İşten çıkarma anında problem yaşıyoruz. İşçilere sorumluluklarını hatırlatamıyoruz."(M34)

"İş görüşmelerinde soruyoruz ne iş yaparsın diye. Her işi yaparım diyor. Bu nedenle nitelikli eleman bulamıyoruz." (M38)

"Çalışmıyor, verimsiz. İşveren elemanına yalvarır mı ya."(M31)

"Bölgede özellikle personel tedariki ve temini konusunda çok büyük problemler yaşanmaktadır. Gebze bölgesindeki çalışanlarda meslek edinmek gibi bir alışkanlık yok. Çalışan bir personel işi bıraktığı anda 24 saat içerisinde başka bir iş bulabiliyor. Bunu bildiği için biz bu elemanları tutamıyoruz."(M60)

"Teknik ara eleman sıkıntımız var. Bizim sektörümüzde bir elemanı eğitmek 3-4 yıl sürüyor. Otomasyon programını öğrenmesi veya makineye müdahale edebilmesi 3-4 yıl sürüyor. Ben bu süreye tahammül ediyorum fakat kişi işi öğrendikten sonra işletmeye bağlılığı bitiyor. Kalifiye eleman sıkıntısı Gebze'de çok var." (M61)

"Eğitim sistemi bizim için çırak ve usta bulma şansımızı ortadan kaldırıyor. Şu anki usta dediğimiz kişiler sadece tornavida tutmayı bilen kişiler." (M51)

"Bölge esnaflarında, işletmelerinde en büyük sorun çırak sorunu. Mevcut eğitim sisteminde çocuklar 15–16 yaşına kadar okuyor ve sonra sanayiye geliyor. Burada kırı, pası görünce de geri kaçıyor. Böyle olunca da eleman bulamıyoruz. Şu andaki eğitim sistemi zanaatkârlığı ve ustalığı tamamen bitiriyor. Avrupa'daki sistemde çocuklar 5 yıl okuduktan sonra meslek dalına eğitimciler tarafından çocuğun kapasitesinde göre yönlendiriliyorlar. Eğer çocuğun kapasitesi varsa üniversiteye yönlendiriliyor. Eğer kapasitesi yoksa 12 yaşından sonra yeteneğine göre meslek okullarına yönlendiriliyor ve bu bir nevi meslek lisesi düzeyinde oluyor. Bizim en büyük eksikliğimiz bu. Türkiye'de çıraklık sistemi var. Çıraklık sistemine girebilmek içinde çocuğun 16 yaşına kadar okuması gerekiyor. Bu yaştaki çocuklarda çıraklığa yatkın olmuyor. Bu bizim en büyük sıkıntımız ve bu konuda çok iyi bir çalışma yapılmalı." (M55)

KOBİ sahiplerinin ekonomik sorun alanında ifade ettikleri problemleri ise finansal yapıdan kaynaklanan sıkıntılar, destekler hakkında bilgilendirme eksiklikleri, destek almada aşırı bürokrasi ve gecikmeler ile yüksek girdi maliyetleri ve haksız rekabetten duyulan sıkıntı oluşturmaktadır. KOBİ'lerin ekonomik sorunlarına ilişkin literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların özellikle Türkiye'nin ekonomik yapısı için KOBİ'lerin önemini vurgular nitelik taşıdıkları da görülmektedir. KOBİ yatırımları ile ilgili bir çalışma yapan Müftüoğlu (1998), KOBİ'lerin toplam yatırımlar ve toplam üretim içindeki payını baz alarak, ülke ekonomisi için KOBİ yatırımlarının yeri ve önemine dikkat çekmektedir. Özgener'in (2003) Nevşehir un sanayinde yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre KOBİ'lerin büyümesi önündeki en önemli engelin finansal yetersizlikler olduğu belirtilmiştir. Yine aynı çalışmada işletmelerin finansal sorunları nedeniyle personel eğitimine önem veremedikleri, eğitim imkanına sahip olamadıkları dolayısıyla işgücü ile ilgili sorunların da yaşandığı sonucuna varılmıştır. 2001 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarında ise işletme yöneticilerinin finansal yönetim, destekler konusunda bilgi ve deneyim eksikliği yaşadığı ifade edilmiştir. KOBİ'lerin yabancı kaynak finansmanında karşılaştıkları sorunlar üzerine Tokat ilinde 64 KOBİ ile yapılan bir çalışmada ise KOBİ'lerin % 70'inin finansman sorunları yaşadıkları belirlenmiştir (Yörük, 2001). Akgemci'nin (2001) KOBİ'lerin sorunlarına ilişkin hazırladığı bir raporda ise finansal desteklerde karşılaşılan bürokratik uygulamaların fazlalığının, mali enstrüman imkanlarından haberdar olmama ve yeterince yararlanamamanın da sorunlara neden olduğu ifade edilmiştir. Tunçsiper ve Sürekçi'nin (2005) Balıkesir merkezinde imalat sektöründe faaliyet gösteren 35 işletmede yaptığı araştırmaya göre, ekonomik sorunların temelinde kaynak yetersizlikleri, banka kredisi kullanımında karşılaşılan zorluklar, devlet teşvik/desteklerinin yetersizliği ve finansal yöneticilerin bulunmaması sayılmaktadır. Yüksel ve Murat'ın (2001), Şubat krizinin KOBİ'ler üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında ise kriz zamanlarında başta ekonomik sorunlar olmak üzere KOBİ'lerin sorunlarının daha da şiddetlendiği ifade edilmiştir.

Bu konuya ilişkin olarak KOBİ sahiplerinin görüşleri ise şu şekildedir;

"En büyük sorun, öz kaynak yetersizliği ve finansal zorluklar. Devletin öncelikle buna bir çözüm getirmesi lazım. İşletmelerin % 99, 9'unu KOBİ'ler oluşturuyor. İhracatın % 69, 1'ini KOBİ'ler oluşturuyor. Ekonomiye bu kadar itici güç olan KOBİ'lere devletin, bütün desteği sağlaması gerekir." (M11)

"Finansman sorununa teminat bulmakta zorlanıyoruz." (M15).

"KOSGEB desteğiyle fuara katıldık. Fuaraya katılmadan önce yaklaşık bir ay evrak hazırlamayla uğraştık. Prosedür gereği. İşimizi gücümüzü bıraktık 1 ay evrak hazırlamayla, onaylanması, okeylenmesi... felaket ayrıntılar ve zaman kaybı... Ama tabii ki oradan gelen katkıda bizler için çok önemli. Ödemeye ilgili de sıkıntılar var. Geri dönüşüyle alakalı çok uzun sürüyor, artı fuara katılma sürecinde ki tekrar evrak hazırlama durumu büyük sıkıntı. Fuaraya başvurmak için bir ton evrak hazırlıyorsun, okeyleniyor, fuara katılmak için parayı geri alana kadar da dört defa ben evrak hazırladım. İki ayda bir evrak istiyorlar, ödeme yapacağız, evraklarınız diye." (M16)

"Diğer arkadaşlar gibi benim de büyük sıkıntım KOSGEB.. .. kendi başlarına bir Cumhuriyet onlar. Kendi doğruları var senin doğrunu asla kabul etmezler. Fikir hakkın yok, müzakere hakkın yok. Böyle bir kurum." (M17)

"Fazla bürokrasi var. Özellikle KOBİ'ler için. Mesela diyelim ki bir girişimci yatırım yapma kararı aldı. Çeşitli hukuki, yatırım, muhasebeci bürolarıyla görüştüğünden sonra, ne yapacağını nasıl yapacağını bilmediği bir yola giriyor. Ondan sonra bürokrasi kısmında çok fazla zaman kaybı yaşanıyor. Gereksiz bir sürü masraftan sonra işe başlıyor." (M18)

"Şu an devlet KOBİ'ler paçasından aşağıya çekiyor.. . Finansmana ulaşmada problem var. Özellikle yatırım finansmanına ulaşmada büyük sıkıntı var... Türkiye'de finansman birikimi çok zor. Sadece para olarak algılamamak lazım. Ekipman, makine, yer. Bunların hepsi neticede finansla geçiyor. Yabancı sermaye Türkiye'ye geldiği zaman para problemi yok adamlarda.. ." (M23)

"Bazı firmalar, finans bakımından güçlü işletmeler, kendi bünyesinde bir sistem oluşturabiliyor. Gerek fuar destekleri, gerek finans bulabilme gibi. Ama küçük firmalar bu destekler için kendi içinde bir ekip kuramazlar. Dolayısıyla hataya, yanlış düşme şansları oluyor. Bu açıdan böyle firmaların ticaret odası bünyesinde olur, başka bir kurum bünyesinde olur, ciddi bir danışmanlık hizmeti alabilmesi lazım." (M22)

"Burada herkes girdi maliyetlerinin arttığından bahsediyor. Sorunun başı budur. Bugün siz Türkiye'de kalite ve hizmetle rekabet etmiyorsunuz. Fiyatla rekabet ediyorsunuz. İthalatın değil ihracatın desteğe ihtiyacı var. Özetle budur. Siz ithalatı destekleyip, ihracatı görmezden gelerseniz işte bütün sıkıntı burada başlar." (M28)

"Bir diğer problem de haksız rekabet. Bu da devletten kaynaklanıyor. Vergiyi toplayamıyor, formüle edemiyor, sigortalı adamları kontrol edemiyor, fazla mesai işini kontrol edemiyor. Bu sefer aynı işi yapıyoruz ama ben her şeye fatura kesiyorum, vergimi ödüyorum, çalışanlarımın hepsi sigortalı, fazla mesaisini veriyorum. Diğeri bunların hiçbirini yapmıyor. Benim adam saat maliyetim 25-26 lira çıkıyor, başka bir arkadaş sigortayı 15-16 günlük yatırıyor, vergi kaçırıyor, onun adamın saat maliyeti 16-17 lira çıkıyor. Bu haksızlığı gidermek lazım." (M46)

KOBİ sahiplerinin yasal sorunlar ile ifade ettikleri sorunların İş Kanunu, Çek Kanunu, Vergiler, Çevre Yönetmeliği, İşçi sağlığı ve İş Güvenliği uygulamaları, imar planı ve kayıtdışılığın denetimi üzerinde şekillendiği görülmektedir. Literatürde KOBİ'lerin çoğunlukla kuruluş aşamalarında yaşadıkları yasal sorunlardan bahsedilmekte ancak konu yasalar, yönetmelikler bağlamında detaylı irdelenmemektedir. Yasalardan ve yönetmeliklerden kaynaklanan engellerin, bürokratik yoğunluğun, uygulamadaki sıkıntıların varlığı bilinmekte ve giderilmesine yönelik ifadeler çözüm önerilerinde yer almaktadır. Diğer yandan küreselleşme sürecinde rekabet gücünün artırılması bağlamında Türkiye'deki KOBİ'leri ele alan bir çalışmada, KOBİ'lere yönelik yasal düzenlemeler başlığına yer verilmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin "Avrupa Küçük İşletmeler Şartı" nı imzaladığı 2003 yılından itibaren KOBİ'lerin daha iyi işleyebilmesini sağlamak amacıyla

bazı yasaların yeniden gözden geçirildiği ve yeni yasalar çıkarıldığı ifade edilmektedir. Her ne kadar yasaların amacı, KOBİ'lerin yaşadığı sorunların çözümü için bürokrasiyi azaltmak, ilgili mevzuatları basitleştirmek, finansman olanaklarına ulaşımı kolaylaştırmak ve enformasyon, iletişim teknolojilerinin kullanımını arttırmak (Aykaç vd. 2008: 169) olsa da halen KOBİ sahiplerinin yasalar ve yönetmeliklerden kaynaklanan sorunlar yaşadıklarını ifade ettikleri görülmektedir.

"İşçi sağlığı ve güvenliği ile ilgili tedbirleri alıyorum. Ama çalışanlar umursamıyor, uygulamıyor... Yapmadığı zaman tutanak tutsan bile yaptırım olarak hiçbir şey uygulayamıyorum. Kanunda böyle bir madde yok. O iş güvenliği ile ilgili kullanacakları materyalleri onlar kullanmıyorsa, ben onlara bir ceza vermeliyim, verebilmeliyim. Bir boşluk olduğu için hiç umurlarında olmuyor. Ama kaza başlarına geldiği zaman.. .. Suçlu işveren oluyor. Ama arkanı dönüyorsun, yapıyor o işi. Bu yüzden bu konularla alakalı, materyallerin kullanılması, iş güvenliği ile alakalı kanun çıkması gerekiyor. Çalışanlar ceza verebileceğimiz, yaptırım uygulayabileceğimiz bir kanun olması gerekiyor." (M5)

"Hiçbir bilgimiz yok. Devletimiz bir kanun çıkartıyor. Bu kanunla ilgili ne televizyonlarda olsun, ne yerel gazetelerde olsun ya da diğer gazetelerde olsun, yayın organlarında bununla ilgili herhangi bir bilgilendirme yok. Bir işlem yapacağımız zaman onunla gitmemiz gerekiyor ama bilgimiz yok. Bir sıkıntımız da bu çıkan kanunlardan haberimizin olamaması." (M16)

"Yeni bir yönetmelik çıktı. Çevre kirliliği ile ilgili. Devlet diyor ki sizi bir şirkete yönlendireceğim diyor. Sizin bir beyanınızı doğru ya da yanlış kabul etmiyor. O şirketle anlaşacaksınız, para ödeyeceksiniz ölçüm yapılacak. Sonuçta benim işletmemde çevreye zarar verecek bir atık yok. Yok diyor bana inanılmıyor. Şirket gelecek para ödeyeceğim yoktur diyecek, kabul edecekler. Ben bunu da anlayamıyorum. Bu niçin yapıyor, kime niçin para veriyoruz." (M26)

"Personel taşıyan bir aracım vardı, arabamızı bağlıyorlar P plaka yok, araba şirket üzerine trafikten izin alınmamış, yanına kırmızı şerit çekilmemiş, benim aracım 2-3 ay bağlandı. 3-4 milyar ceza kesildi. Mantık nedir? Neye dayanarak? Neymiş kırmızı çizgi çekmedim diye, plaka P harfi olacaktı diye. O zaman bir kanun çıkarın, personel taşıyacaksanız işletme harcınız şudur. 300 lira 500 lira her neyse Çizgi çekince ne oluyor? K1 belgesi, taşıma belgesi, nakliyecilerin taşıma belgesi, K2 belgesi kendi malını taşıyanların belgesi, doğru mudur? Şimdi ben K belgesini iki araçta kullanıyorum bana P belgesi alacaksın diyor, iyi de 17, 5 milyar benim aracımı dolduruyor, gidip sizin malınızı da yüklesem cezası 32 milyar ödeyeceksiniz diyorlar. Böyle bir mantık, akıl var mı, neymiş sevk irsaliyesi kesecekmişim. E dolmuyor." (M26)

"Bizim en büyük sorunumuz birincisi çek kanunu. Çek aldığımızda kâğıt parçasından başka hiç bir şeye geçmiyor. Senet de aynı şekilde. Bizim için bunlar çok önemli. Çekin hiç bir yaptırımı yok. Çeki aldığınız günü geldi tarihi geldi fakat karşılığı yok. Sonuç sıfır. Devlette diyor ki, bunun vergisini vereceksin. Eleman diyor benim maaşımı ödeyeceksin. Elektrikçi diyor benim elektriğimi ödeyeceksin. Sigortacı diyor benim sigortamı ödeyeceksin. Ne olacak peki nereden vereceğim? Ben ödememi alamayınca hiç bir şey yapamıyorum. Devlet ilk önce benim ödememi garanti altına alması lazım. Ben ödememi alamıyorsam Devlet bunun hesabını bana sormayacak. Vergini ver demeyecek. Çünkü almadığım parayı almadım ki KDV'sini vereyim." (M37)

"Biz işten çıkardığımız adamlardan dertliyiz. Adam kendisi çıkıyor, çıktığı halde bizi mahkemeye veriyor. Aldığı gibi kâğıdı doğru avukata. Çıkıyoruz hakimın karşısına potansiyel hırsızın işverensin ya... Bizi koruyacak bir sistemin oluşması gerekiyor." (M33)

"Devletin bürokrasi kademelerinde işini yapmayan insanların gerekli ihtarları aldıktan sonra işten atılmalarını istiyoruz biz. Ben İran'dan mal getirdim. Rüşvet vermedim diye beni kırmızı hatta düşürdüler 3 ay malımı çekemedi tırcı, tırın üzerinde 15 gün bekledi. Devletin yetki verdiği insanları kontrol etmesini istiyoruz biz." (M35)

"Tacirin, tüccarın bu çek yasası ile ilgili çok büyük sıkıntısı var. Çek yasasının yeniden düzenlenip, yeniden revize edilmesi gerekir." (M58).

"...işçi sağlığı ve güvenliğine yönelik düzenlemeler, yaptırımlar var gündemde. 3-5 kişi çalıştıran bir firmadan da risk analizleri, raporlar, işçi sağlığı ve güvenliği belgesi isteniyor, 100 kişi çalıştırandan da aynı belgeler isteniyor. Bunların dengelenmesi gerekli, hangi büyüklükteki firmadan ne istenmesi gerektiği bilinmeli ve firma büyüklüğüne göre düzenlemeler yapılmalı. Diğer yandan haksız rekabette bir sorun. 2 bin lira maaş verip, sigortayı bu maaş üzerinden vermeyen firma sahipleri bulunuyor. Bunların bir denetimi olmalı." (M43)

"...büyük firmaların çoğunluğunun merkezleri İstanbul'da yer alıyor, fabrikaları ve şubeleri ise Gebze'de bulunuyor. Vergilerin hepsi İstanbul'a giderken, fabrikaların atıkları başta olmak üzere pek çok sıkıntı Gebze'ye kalıyor. Fabrikalardan kaynaklanan sıkıntıları Gebze halkı çekiyor ama merkezler İstanbul'da diye vergiler de İstanbul'a gidiyor. Buna en iyi örnek Dilovası'dır. Dilovası kanserojen bir bölge haline geldi, hava kirliliği inanılmaz boyutta. Burada yer alan fabrikaların merkezleri ise İstanbul'da. Vergiler İstanbul'a gittiği için Dilovası'nda yaşayan halk oradaki fabrikalarda çalışmaktan başka hiçbir şeyden faydalanamıyor." (M44)

"2023 hedef yılı konuşmuş... Hükümetin bu hedefleri yakalayabilmesi için özel sektörden istedikleri var ama kendisinin de yapması gerekenler var. Şu anda biz devletten o yönde bir çalışma göremiyoruz. Her şeyden önce tüketime değil de üretime dayalı bir ekonomik model seçilecekse, Gebze'de ekonomik olarak sanayileşmiş bir bölge olduğuna göre öncelikle halledilmesi gereken problem, imar planıdır. Gebze'nin imar planı sorunu halen giderilemedi ve şu an yatırım yapılamıyor. Ek yatırımlar maalesef yapılamıyor, bu sorunun acilen çözülmesi gerektiğine inanıyorum.. ÇEK Kanunu hepimizin ortak sıkıntısı. ÇEK Kanunu değişmeli, ticaretin ortak bir sorunu durumunda. Ekonomik suçta, ekonomik ceza mantığı hepimizi üzüyor. Kesinlikle hapis cezası olması lazım.. İşçilerden kaynaklanan bir de iş beğenmeme problemimiz var. Çalışan, Gebze nasıl olsa sanayileşmiş bölge"burada çalışırım, işime gelmezse başka yere girerim"tavır içinde davranıyor. Bununla ilgili de işvereni koruyan bir düzenleme yapılması gerekli. İşçilerle ilgili bir veri tabanı mı yapılır bir ceza hükmü mü getirilir bilmiyorum ama bir düzenleme yapılmalı." (M49)

"Sigorta primleri, vergi yükü, daha emekleyen, emeklemeye başlayan firmaların başta başı eziliyor yani. Vizyon ve misyonla belli bir birikime sahip olmamıza rağmen o kabuğu kırmak kolay değil. Tamamen öz sermayenize kalmış bir durum."(M24)

Bölgeden kaynaklı sosyo-kültürel sorunlar ile KOBİ sahipleri Gebze bölgesindeki yer sorunu pahalılığı, ulaşımda yaşanan sıkıntılar, sosyal yaşam alanları ve beyaz yakalı çalışanlar için konut projeleri eksikliği, güvenlik sorunu gibi konulara yer vermektedirler. Bölgede faaliyet gösteren KOBİ sahiplerinin sosyo-kültürel sorunlar içinde en fazla yoğunlaştığı temel problem ise beyaz yakalı çalışanların Gebze Bölgesinde ikametini cazip kılacak bir yaşam ortamının bulunmayışıdır. Gerek çalışanlar gerekse çalışanların aileleri için yeterli düzeyde sosyal yaşam alanlarının olmaması, eğitim kurumlarının eksikliği, konut projelerinin bulunmayışı Gebze'nin gelişimini de olumsuz etkilemektedir. Es (2008), çarpık kentleşme bağlamında ele aldığı Gebze için 1960'lı yıllar itibarıyla göç ve sanayinin etkisiyle kentleşme sürecinin başladığını ifade etmektedir. 1980'li yıllar ile birlikte

Gebze'nin hızla bir işçi kenti olmaya başladığını belirtirken bugün hala kırsalı ile birlikte yaşayan bir sanayi işçi kenti niteliğinde bulunmaktadır. Es'e göre kentin hazır olmayan bir sosyal altyapı üzerinden şekillenmesi anomik kentleşmenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. MÜSİAD (1997) da Gebze'ye ilişkin bir yayınında göç hareketinin yoğunluğu, sanayi tesislerinin inşa ve ulaşımındaki plansızlığı nedeniyle sanayi tesisleri ile konut yerleşiminin iç içe girdiğini, kentin yaşam alanlarında çarpıklaşmanın, sorunların yaşandığını belirtmektedir. Kanbak'ta (2013) değişen üretim dinamikleri çerçevesinde işletmelerin yeniden örgütlenmeleri ile ortaya çıkan sosyo-mekansal dönüşümü incelediği çalışmasında bölgede düzensiz bir kentleşmenin söz konusu olduğunu ortaya koymuştur.

KOBİ sahiplerinin bölgeden kaynaklı sorunları da sağlıklı bir kentsel yaşamın olmamasından kaynaklanan sorunlara işaret etmektedir.

"Gebze artık büyüyor. Gebze'nin göbeğinde esnaf olarak evet bundan memnun kalıyoruz. Gebze'nin büyümesi bize faydalı diyoruz, fakat Gebze'miz büyüdükçe bizim yollarımız küçülüyor. Benim işyerimin önünde 8 metre kaldırım var ya, karşıda da aynı şekilde. İşyerimin önünü örnek veriyorum, gidiş-gelişti normalde, çift yöndü, şu anda tek yöne düşürdüler.. Gebze'ye Viaport gibi bir alan yapılmasını istiyoruz. Eğer yapılırsa metro buraya mecburen gelecek. İstihdam artacak, nüfus artacak, burasının il olmaması için hiçbir engel kalmayacak. Otobanda Gebze girişimiz yok bizim." (M20)

"Gebze yoğun göç almış ve halen alan bir bölgedir. Aynı zamanda arazi değerleri artmıştır. Siz buralarda büyük firmaların karşılayabileceği birçok şeyi kendi öz sermayenizle getirmeye çalışıyorsunuz, o yüzden maddi bir sıkıntı oluşuyor. Ortak sorun olarak sanyorsam herkeste şu vardı, mesela Gebze'deki orta ölçekli bir firma yurtdışından getireceği misafirini belli bir işletmede ağırlaması gerekiyor Belli bir işletme kültürüne, kalite yönetim sistemine ya da onun standartlarını yerine getiren ama hâlihazırda birçok alanda hala bina altlarında iş yapanlar vardır. İşçinin duş alacağı temiz bir alan yoktur. Dolayısıyla iç içe yerleşmiş şirketlerde işçi sağlığı, iş güvenliği açısından zaten ayrı bir risk oluşmaktadır. Dolayısıyla işinizin kalitesini, sizin kendinizin sosyal çevreye uyumunuz da sıkıntı yaratıyor." (M24)

"Gebze'nin ismi doğal olarak büyük firmaların ve orta ölçekli firmaların başarısından dolayı konuşuluyor. Beylikdüzü'ne bir TÜYAP kuruldu, biz fuara gitmek için Gebze'den Yeşilköy'e gidiyoruz ya da Beylikdüzü'ne gidiyoruz ve bir günümüz gidiyor. Bizim Gebze'de bölge alanlarımız var. Uluslararası bir fuar kurulmasını talep ediyoruz, ama yer TOKİ'ye devredilmiş bir sonuç alamadık bu zamana kadar. Bu en önemli sorunlardan biri." (M26)

"Kalifiye eleman İstanbul'dan geliyor Ulaşım problemi var Gebze'de. Metro Gebze'ye ulaşmadı. Kalifiye elemanlar genelde Anadolu ya da Avrupa yakasındalar. Avrupa yakasından Gebze'ye direk hala bir ulaşım çözümü yok. Deniz otobüsü ulaşımı olabilir. Çözümler üretilebilir. Ciddi bir problem bu. İstanbul personeli açısından ulaşım problemi var." (M25)

"Biz problemleri anlatacağız ama sizden ricam lütfen şiddetini gösteren rakamlarla yazın. Yer meselesi sorunlarımızın % 80'dir. Bize güya bütün devlet destek ama biz kendi paramızla yer alamadık. Yer sorunu aşılabilir. Gebze'nin haritasını önümüze alıp baktığımızda yaklaşık % 60'ı boş. Özellikle Karadeniz'e doğru baktığımız da çok kamu alanı hazine vardır." (M28)

"...taşınma sürecindeyim. 6 aydır Gebze'de kendime yer bulamadım. Çok fahiş fiyatlar verirsiniz bulursunuz ancak. Ben 24 saat imalat yapan firmayım. Bana 1500 m2 yer lazım,

çok ucra yere gidemiyorum. Gece herhangi bir problemde ulaşımın kolay olması lazım. Arazilerin m2'si 1000 TL den başlıyor. Böyle bir şey var mı?" (M29)

"OSB'lerin içinde yer pahalı. Kimyacılar OSB'de metrekaresi 385 lira. Gebze OSB'de de 450-500 dolar metrekaresi. Diğer illerdeki OSB'lerde 40-50 lira metrekaresi fiyatları.. . Yer sorunumuz da var. KOBİ'lerin en büyük sıkıntısı yer sorunu, yüksek kiralar." (M47)

"Gebze'de ben şunu gördüm. Burada para kazanmak amacıyla sanayi kuruluyor. Ulaşım yok. İnsanlar ulaşımında çok sıkıntılar yaşıyor. Yabancı müşteriler geliyor sanayiden şehir merkezine gitmek için, biz kendimiz araç tahsis ediyoruz. Müşteriye buradan otobüs veya minibüs kalkıyor diyemiyoruz. Ben Kayseri'de yetiştim. Bizim sanayi bölgelerimizin hepsinde köylerden dahi eleman yetişmesi için belediyelerin düzenlediği araçlar var. Alt eleman yetişmesi için, sanatkâr yetişmesi için ama maalesef burada sanayimize minibüs gelmiyor. Bir belediye otobüsü gelmiyor. Yeni bir eleman var diyor ki abi diyor şehir içinde tekstil var. Gider orda çalışır evime giderim. Bizim kendi servis aracımız var. Bu imkâna sahibiz ama sanayide hiç bir tanesi buna sahip değil. Çok tehlikeli anlar yaşıyoruz. Yolda karşıdan karşıya geçiyorlar." (M32)

"Devlet büyümemem için her şeyi yapıyor. Bana büyü diyor, benim yerim yok. Bana yer göster diyorum. Yerler ateş pahası. Bir metre yer alabilmeniz için Gebze'de üç yüz lira ödememiz lazım. Yer alamıyorsun, üzerine yapamıyorsun." (M37).

"Milli gelire katkısı % 15 olan Gebze'nin, baktığımızda maalesef ulaşım yerleşim olarak hiç bir artışı olmadığını görüyoruz. KOBİ'lere organize sanayi bölgesi gibi yer tespit edilmesi gerekiyor. Çünkü istihdamda bu kadar katkısı olan KOBİ'lerin eğer alt yapısını oluşturmadığınızda yerini almanız mümkün değil... 2023 vizyon diyoruz ama KOBİ'lerin yer sıkıntısıyla ilgili bir alt yapı çalışması yapılmamış olmasıyla birlikte herhangi bir adım da atılmamış. O açıdan KOBİ'lere mutlaka yer tahsis edilmeli. Merdiven altı işletmelerin acilen kaldırılması gerekiyor. KOBİ'lerin büyümesi birinci öncelik olması gerekiyor."(M35)

"Beyaz yaka dediğimiz kesim çalışmak için İstanbul'dan geliyor ve dönüyor. Bu kesim Gebze'de yaşamıyor ama işçi kesimine baktığın zaman Gebze'de ikamet ettiğini görüyorsun. Gebze'nin bir sıkıntısı da bu noktada başlıyor. Beyaz yaka dediğimiz kesimin Gebze'de ikamet etmemesi, Gebze'nin sosyal gelişimini engelliyor. Aslına bakarsanız, Gebze, İzmit ve İstanbul arasında sıkışmış bir bölgedir. Eğitim önemli sorun alanlarından biri. Gebze'de eğitim problemi var. Gebze bölgesine bakan, belirli bir kesim çocuklarını Gebze'de okutmuyor. İmkânı olanlar çocuklarını ilkokuldan liseye kadar İstanbul'da okutuyorlar. Gebze'nin hem özel okullar hem genel eğitim açısından sıkıntıları var. Daha yeni yeni özel okulların açıldığını görüyoruz ancak yeterli görülmediği için hala herkes İstanbul'daki okulları tercih ediyor... Sıkıntı Gebze'de sosyal yaşam alanının bulunmamasından kaynaklanıyor. Beyaz yakalı Gebze'de kalmak, yaşamak istemiyor. Beyaz yakalı Gebze'de tutamıyoruz çünkü insanlar çoluk çocuğu ile akşam çıkıp oturacak, dinlenecek bir alan bulamıyor. Bu bölgede yaşamak istemiyor. Gebze'de yaşam alanı oluşturacak, yaşam alanı genişleten kalıcı projeler yok maalesef." (M44)

"Gebze Türkiye'nin lojistik üssü ve ilk halledilmesi gereken trafik problemidir. Yoğun bir kamyon trafiği var, bir de her sabah işe gelenlerin otobüs, araç trafiği var. 3-4 vardiya çalışıldığı göz önünde tutulduğunda trafik yoğun, sıkıntılı oluyor." (M46)

"...Yerleşim, sosyal yaşam alanlarının darlığından kaynaklanan sorunlardır. Mali bakımdan durumu iyi olan arkadaşların bir kısmı İstanbul'a veya Tuzla'dan öteye taşıyorlar. Gebze'yi sadece Gebze ilçesi olarak değerlendirmeyelim. Bölge artık dörde bölündü. Eski Gebze olarak yani Dilovası, Çayırova ve Darıca olarak değerlendirelim.

675-700 bin gece nüfusu, 1. 300-1. 400 bin gündüz nüfusu var. En büyük sıkıntılardan bir tanesi mali bakımdan durumu iyi olan arkadaşların tamamı, çocuğun en yakın okulu 45 dakika, 1 saat uzaklıkta ise, çocuklar İstanbul'a gidip geleceğine, biz gidip gelelim diye İstanbul'a taşıyorlar. Gebze'de sosyal yaşamın olmaması ev hanımları, bayanlar için de sıkıntılı oluyor. Kültürel yapıdaki seviye de ikamet için belirleyici oluyor. Özel eğitim kurumlarının azlığı, sosyal yaşamın hemen hemen sıfır olması, beyaz yakalı tabir ettiğimiz kesimin Gebze'de kalmamasına neden oluyor. Gebze Ticaret Odası'na kayıtlı 1. 850 tane sanayi kuruluşu var. Bunların içerisinde orta ölçekli sanayi kuruluşları da var, büyük kuruluşlar da var. İlk 500 içine giren 47 üyemiz bulunmaktadır. Bu 1. 850 kuruluşun nereden bakarsanız SSK'ya kayıtlı 196 bin çalışanı var diye biliyorum. 196 bin kişinin en az % 25'i beyaz yakadan oluşur. Ortalama olarak 40-45 bin kişi yapar. Düşünün ki bu durum 4. 000-5. 000-10. 000 lira aylığı olan 40-45 bin aile demektir. Şu an Gebze'nin nüfusu 135 bin, bu bahsi geçen 45 bin ailenin de Gebze'de yaşadığını düşünürsek, Gebze'yi kimse tutamaz. Ama bu kesimin Gebze'de yaşaması için her şeyden önce sosyal konutların olması lazım. Ama 80-90 metrekaarelik konutlar değil. Bu gelir seviyesindeki kişilere hitap edebilecek konutlar yapılmalı." (M47)

"Gebze'nin lokasyon problemi olduğu yönünde. Gebze'nin İstanbul'a çok yakın olması bir dezavantaj oluşturuyor. Gebze üvey evlat gibi kalmış durumda. Bunun yanında toplu ulaşım sıkıntısı var. Toplu ulaşım yetersiz. Uzaktan gelen çalışanlarımız var. Beş dakikalık yol dahi kırk beş dakika sürüyor, hele bir de trafik kazası vs. olursa yol tıkanıyor, ulaşım iyice aksıyor." (M48)

"Altyapı sorunu halen ciddi bir sorun olarak karşımızda. Örneğin Organize Sanayi Bölgesi haricinde diğer sanayicilerin olduğu yerlerde bir gidiş-bir geliş belki de 1, 5 aracın geçebileceği yerler var, altyapı oldukça kötü bir durumda. Yoğun kar yağsa GOSB'den öteye geçemiyoruz. Ulaşım da ciddi bir sorunumuz. TEM'den GOSB'ne hala bir çıkış yaptıramadık. Fuar alanı olmaması da bir başka sorunumuz. Beylikdüzü'ne fuara gitmek büyük bir problem. Bir helikopter sahasına ihtiyacımız var. Fuarların çoğu Beylikdüzü'nde ve Beylikdüzü'ne gitmek bizim üç dört saatimizi alıyor." (M49)

"700. 000–900. 000 nüfuslu Gebze'de şu anda sanayi sitelerinin % 40'ı mahalle aralarında. Bir tane sanayi sitemiz var, orası da hem küçük hem de ağzına kadar dolu. Bütün tamirciler, esnaflar mahalle aralarına kaymış durumda. Aynı sorun galericiler içinde geçerli. . Gebze'ye büyük bir sanayi sitesi lazım... Mesela ben yurt dışından misafir getirdiğimde bile Gebze'de tutamıyorum direkt İstanbul'a götürüyorum. Çünkü doğru düzgün bir restoran bile yok." (M55)

4.3. KOBİ İşverenleri Gözüyle Gebze Bölgesinde Faaliyet Gösteren KOBİ'lerin Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

KOBİ'lerin sahip olduğu karakteristik özelliklere bakıldığında, sınırlı üretim kapasitesi, düşük sermaye, yetersiz teknolojik altyapı, esnek operasyon kabiliyeti ve zayıf rekabet gücünü (Kutlu ve Demirci, 2007) sıralamak mümkündür. Bu karakteristiğin beraberinde bir takım sorunları getirmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu sorunların çözümünde dinamik ve ihtiyaçlara uygun, sonuç odaklı bir yaklaşımla hareket etmek önem taşımaktadır. Bu noktada işletmelerin büyüklüklerine göre mini, küçük, orta, büyük, dev işletmeler olarak sınıflanmaları ve işletmelerin sorunlarının bu sınıflama içinde ele alınarak, çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. İşletmelerin sorunları ve çözümlerinin değerlendirilmesinde işletme büyüklüklerine göre sınıflandırma haricinde büyüyen işletmelerin sorunları yaklaşımına da yer verilmelidir. Zira büyümekte olan işletmelerin büyümeye paralel olarak karşılaşılabilecek sorunların niteliği, kapsamı ve sayısı da değişecektir.

Diğer yandan Türkiye ekonomisinin küresel sürece sorunsuz uyum sağlaması ve KOBİ'ler için uygun bir ekonomik ortamın oluşturulabilmesinin iki temel koşula bağlı olduğu da belirtilmektedir. Buna göre, küreselleşmenin egemen ülke ve kurumlarının bu süreci hakkaniyetli ve adaletli bir yörüngeye oturtmaları birinci koşulu oluşturmaktadır. İkincisi ise Türkiye'nin öncelikle genç işgücü olmak üzere mevcut ekonomik potansiyelini, ekonomik hedeflere yönelik olarak yeniden kurgulamasının gerekliliğidir (İncekara, 2001).

Gebze Bölgesi KOBİ'lerinin işgücünden, ekonomik nedenlerden, yasal mevzuattan ve bölgesel sosyo-kültürel eksikliklerden kaynaklanan sorunlarının çözümünde KOBİ işverenlerinin somut çözüm önerileri bulunmaktadır.

İşgücünden Kaynaklanan Sorunlara Yönelik İşverenlerin Çözüm Önerileri

İşgücünden kaynaklanan sorunlara yönelik çözüm önerileri ağırlıklı olarak eğitim odaklı olarak tartışılmaktadır. Bu bağlamda başta meslek liseleri olmak üzere, meslek yüksekokulları ve fakültelerde meslek eğitiminin kalitesinin artırılması, meslek yüksekokullarından mezun olanlara mesleki yeterlilik belgesi verilmesi, KOBİ'lerin mesleki yeterlilik sürecinden çıkarılarak eğitim giderlerinin de azaltılması istenmektedir. Eğitim sisteminde çıraklık sisteminin önündeki engellerin kaldırılması ve girişimci gençlerin yetiştirilmesine imkân veren iyileştirmelerin yapılması önerilmektedir.

Bölgesel düzeyde ise Organize Sanayi Bölgelerinin (OSB) içine meslek yüksekokullarının açılması ve böylece sanayi ile üniversiteler arasındaki işbirliğinin artırılabilmesi ifade edilmektedir. Ayrıca OSB'lerde kurulan sağlık birimleri gibi ortak eğitim birimlerinin de kurulması istenmektedir.

Usta-çırak ilişkisinin önemine değinen işverenler, ihtiyaç analizi yapılmak suretiyle sanat ve meslek okullarına bölümler açılması, staj süresinin eğitim sürecinin daha uzun bir dönemini kapsamaya gerektiğini belirtmektedirler. Nitelikli eleman yetiştirilmesi sürecinde devlet desteklerinin artırılması, var olan desteklere ulaşımın kolaylaştırılması, ara eleman yetişmesinde Gebze sanayi bölgesinin cazip hale getirilmesinin var olan sorunların çözümünde etkili olacağını belirtmektedirler.

Diğer yandan işverenler, askerlik süresi ve özürlü personel çalıştırma ile ilgili uygulamalarda yeni düzenlemeler yapılmasının önemine de değinmektedirler. İşgücü devir oranının yüksekliği ve işverenin işgücü kaybından dolayı yaşadığı mağduriyetin giderilmesi noktasında devletten işçilerle ilgili bir veritabanı, sicil oluşturulması gerekliliğine vurgu yaparak, işçinin bir önceki işten çıkış nedeni gibi birtakım bilgilerin edinilmesi önündeki engellerin kaldırılmasını istemektedirler.

Ekonomik Sorunlara Yönelik İşverenlerin Çözüm Önerileri

Ekonomik sorunlara yönelik çözüm önerilerinde ise desteklerin artırılması, maliyetlerin azaltılması ve haksız rekabetin önüne geçilmesi gerekliliğine ilişkin ifadeler yer verilmektedir. Bu kapsamda, desteklerin firma büyüklükleri ve gerçek ihtiyaç sahipleri belirlenerek verilmesinin önemi vurgulanmaktadır. KOBİ'lerin desteklere ilişkin bilgilendirme yetersizliklerinin önüne geçilebilmesi için sunulan desteklerin elektronik ortamda üyelere bildirilmesi, girişim sermayesi fonlarının artırılması, KOBİ'lerin borsada fazla işlem görmesinin sağlanması istenmektedir. KOBİ, Maliye Bakanlığı ve Ticaret Odaları'nın ortak kullanabileceği bir bilgisayar programı ile vergi ödemeleri takip edilebilir, böylece vergi denetimi sağlanarak, haksız rekabetin, kayıt dışılığın önüne geçilebilir önerisi sunulmaktadır.

Enerji maliyetlerinin düşürülmesini talep eden işverenler, fatura kalemlerine bakıldığında özelleştirmelere rağmen kesintilerin fazlalığından yakınmaktadır. İşgücü maliyetlerinden

yana da sıkıntılarını ifade eden işverenler, SSK ve Kurumlar vergisinin, primlerin yüksek olması sebebiyle işveren payının işçiye verilen gerçek ücret üzerinden değil, asgari ücret üzerinden gösterildiğini belirtmektedirler. Vergi sisteminin ülkeler arasında karşılaştırılması, vergilerin, Avrupa standartlarına göre ayarlanması ve vergi ödemede KOBİ'lere esneklik sağlanması önerilmektedir.

İhracata yönelik teşviklerin artırılması istenirken, bankalardan kaynaklanan sıkıntılar içinde KOSGEB'in bankalara kota koymasının fayda getireceği beklenmektedir. Markalaşma gibi kurumsallaşma faaliyetlerine ilişkin desteklerin gerekliliği ifade edilmekte ve KOSGEB dışında destek verici kuruluşlara yönelik düzenlemeler yapılması talep edilmektedir.

Herhangi bir işlem için uzun süre evrak hazırlama gibi bürokratik yüklerin azaltılması, desteklerin geri dönüşlerinde gecikmelerin yaşanmaması istenmektedir. Yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve sanayicilerin işbirliği içinde hareket etmesinin önemini sıklıkla dile getiren işverenler, Gebze'nin önemli bir sorunu olan yer ve arazi tahsisi konusunda yerel yönetimlerin desteğinin artırılmasını beklemektedirler.

Yasal Sorunlara Yönelik İşverenlerin Çözüm Önerileri

Yasal sorunlara yönelik çözüm önerilerinde işverenlerin spesifik alanlarda somut önerileri bulunmakla birlikte, genel olarak hepsinin ortak ifadeleri arasında yasal düzenlemeler, işçi sağlığı iş güvenliği, mesleki yeterlilik, çevre yönetmeliği gibi yeni getirilen uygulamalar hazırlanırken firma büyüklüklerinin dikkate alınması, kurumlar arasında görev tanımlarının netlik kazanması, kanunlardan haberdar olma, bilgilendirme eksikliğinin giderilmesi yer almaktadır.

Bu kapsamda işverenlerin özellikle Çek Kanunu'nun ve vergi affı yasasının yeniden düzenlenmesini istedikleri görülmektedir. İşverenlere göre Çek Kanunu'nda vade olmaması, çeklere banka teminatı verilmesi gibi hususların düzenlenerek işverenlerin rahatlatılması gerekmektedir. İş Kanunu'nun işçiyi koruduğunu, kendilerini koruyan herhangi bir sistemin olmamasını ifade eden işverenlere göre, yasal düzenlemelere uymama gibi durumlarda işverenlere olduğu gibi kurallara uymayan işçiyi de yaptırım uygulanmalıdır. İşverenler özellikle işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerine uymayan işçiler sebebiyle zorluklar yaşadıklarını belirtmektedirler.

Mahkemelerde dava sürelerinin kısaltmasını isteyen işverenler, devletin hemen her alanda yetki verdiği kurum ve kişileri denetlemesinin iş dünyası için önemli bir huzur kaynağı olacağını ifade etmektedirler. İşverenler, yeni çıkan düzenlemelerden, kanunlardan, elektronik imza ve e-fatura gibi uygulamalardan yeterince haberdar olamamaktan yana duydukları sıkıntıyı da dile getirerek, bilgilendirme amaçlı bir ağ oluşturulmasının önemini vurgulamaktadırlar.

Bölgeden Kaynaklı Sosyo-Kültürel Sorunlara İşverenlerin Çözüm Önerileri

Milli gelire önemli bir katkısı olan Gebze'nin bölgeden kaynaklı sorunlarına yönelik çözüm önerilerinin odak noktasını Gebze bölgesinin yaşam alanı olarak cazip hale getirilmesi oluşturmaktadır. Bu suretle Gebze Bölgesinin nitelikli eleman sorunu, güvenlik, ulaşım gibi temel sorunlarının ortadan kalkacağı öngörülmektedir.

Gebze bölgesinin özellikle yüksek gelirli beyaz yakalı çalışanlar için cazip hale getirilmesi bölgenin çehresini önemli oranda değiştirecektir. KOBİ sahiplerine göre Gebze bölgesinin bir yaşam alanı hale gelmesi için, sosyal yaşam ortamı sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Öncelikle bölgenin sağlık açısından zarar verici unsurlardan korunması gerekmektedir. Bu paralelde çevre temizliği, evsel atık ve sanayi atıklarının toplanmasının

önemi vurgulanmakta ve bu konuda Dilovası'ndaki kirlilik örnek gösterilmektedir. Diğer yandan beyaz yakalıların Gebze bölgesinde ikametini sağlamak amacıyla bölgede sadece dar gelir grubuna değil, beyaz yakalı çalışanlara yönelik de sosyal konut projelerinin geliştirilmesi beklenmektedir. Yaşam alanlarının yanı sıra bölgede yaşayan ailelerin çocukları için eğitim sorununun çözülmesinin de gerektiği ifade edilmektedir. Bu noktada bölgeye özel eğitim kurumlarının açılması desteklenmelidir. Sosyal yaşamın oluşturulması için şehir planlaması, alışveriş merkezleri gibi sosyal projelerin oluşturulması istenmektedir. Gebze bölgesinin sosyo-kültürel gelişimini önemli ölçüde sağlayacak olması sebebiyle bölgede üniversite kurulması desteklenmektedir.

Bölgeden kaynaklı sorunların bir diğeri ise Gebze bölgesinde yaşanan yer pahalılığı ve İmar planı sorunudur. Bir işverenin ifadesiyle yer meselesi bölgesel sorunların % 80'inini oluşturmaktadır. Yabancı yatırımcıların bölgeden yer satın almaları ile arazi değerlerinin arttığı belirtilmektedir. Bu konuda çözüm olarak Gebze bölgesinin Karadeniz'e doğru olan tarafındaki boş arazilerin, kamu arazilerinin sanayinin imarına açılması önerilmektedir. Bölge KOBİ'lerinin mahalle aralarında kaldığı belirtilmekte ve KOBİ'lere organize sanayi bölgeleri gibi yer tespit ve tahsis edilmesi istenmektedir. Ayrıca Gebze bölgesindeki emlak vergilerinin de düşürülmesi beklenmektedir.

Türk sanayisi için önemli bir bölgeyi oluşturan Gebze bölgesinin önemli bir sorunu olan ulaşım ile ilgili de somut öneriler sunulmaktadır. Buna göre; öncelikle kamyon ve servis trafiği sebebiyle sürekli sıkıntılı, yoğun olan trafiğin temposunu düşürmek için Gebze bölgesine metro gelmelidir. Özellikle Gebze ilçe merkezinden sanayi sitesine yapılacak monoray sistemi ile personel taşıma ve toplu taşıma gibi ulaşımda yaşanan problemlerin giderilebileceği ifade edilmektedir. Aynı zamanda TEM otoyolundan GOSB (Gebze Organize Sanayi Bölgesine) çıkış yapılması istenmektedir. Sosyal çevreye uyumlu hale getirilmesi istenen sanayi bölgeleri, sanayi siteleri içinde duble yollar yapılması ile şehir giriş-çıkışlarının düzenlenmesi, altyapı sorunlarının giderilmesi ve şehir içindeki yoğunluğu azaltmak için de katlı otoparklar yapılması önerilmektedir.

Ürettikleri ürünlerin sergileneceği bir fuar alanına sahip olmayan Gebze bölgesi KOBİ'leri, İstanbul'da var olan fuar alanının kendilerine çok uzak kaldığını, zamanlarının büyük bölümünün trafikte geçmesi gibi sorunlar yaşadıklarını ifade etmekte ve çözüm önerisi olarak ulaşımı kolaylaştırması için helikopter sahası yapılmasını ve uluslararası bir fuar alanının açılmasını sunmaktadırlar.

Ancak belirtmek gerekir ki, bölgeden kaynaklanan sorunların kesin çözümü için Gebze'nin il olmasını destekleyen KOBİ sahipleri de bulunmaktadır. İl olma düşüncesini taşıyanların yanı sıra kimi KOBİ sahipleri de Gebze bölgesinin sorunlarının çözümü için İstanbul'a bağlanmasının yeterli olacağı kanaatini taşımaktadırlar.

5. SONUÇ

Özellikle 2023 hedefleri doğrultusunda büyük önem taşıyan ekonomik istikrarın sürdürülebilir olması, ekonominin yapı taşlarının sağlam, istikrarlı ve güven içinde bir ortamda faaliyetlerini sürdürebilmesine bağlıdır. Bu doğrultuda Türk ekonomisine ve işgücü piyasasına katkıları yadsınamaz büyüklükte olan KOBİ'lerin sorunlarına ve ileriki dönemlerde karşılaşılabilecekleri muhtemel sıkıntılara çözümler getirilmesi, bu konuda çalışmalar yapılması ihmal edilmemesi gereken bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Genel anlamda Türkiye'de, yerel anlamda ise Gebze bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin sıkıntıları büyük oranda ortak ve acil çözüm gerektiren sorunlar olarak

karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunlar en başta istihdamdan kaynaklanan ve devamında finansal sorunlar, lojistik sorunları, pazarlamadan kaynaklanan sorunlar olmak üzere belli başlıklar altında toplanabilir. Bu sıkıntılara endüstri ilişkilerinin aktörleri olarak adlandırılan”Devlet-İşveren-İşçi” ekseninde ortak çözümler getirilmesi, ilk başta sosyal diyalog ile devamında geliştirilen projeler ve uygulamalarla sonuçların gözlenmesi faydalı olacaktır.

Özellikle KOBİ işverenleri açısından bakıldığı zaman aslında en büyük sorunun diyalog eksikliğinden, yetersiz bilgilendirmeden ve/veya eğitim eksikliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Bu konuda devlet kurumları (KOSGEB, İŞKUR, Ticaret ve Sanayi Odaları vb.) ile işverenler arasında bilgilendirmeye ve özellikle pazara, işgücü piyasalarına, kanunlara yönelik eğitimlere ağırlık verilmesi, karşılıklı fikir alış-verişlerinin yapılabileceği toplantı, çalıştay, panel gibi etkinliklerin sıklıkla düzenlenmesi faydalı olacaktır.

Gebze bölgesi açısından bakıldığı zaman sosyal diyalog olgusunun biraz daha gelişmesi, mahalli idarelerle, güvenlik güçleriyle, eğitim kurumlarıyla yapılacak işbirliklerinin, mevcut sorunların çözümünde mesafe alınması adına çok faydalı olacağı aşikârdır. Özellikle belediyelerle alt yapı hizmetleri ve ihtiyaçlar konusunda yapılacak fikir alış-verişleri, geliştirilecek ortak projeler ve bu projelerin hayata geçirilmesinin takibi, öncelikle ulaşım ve lojistik alanındaki sorunların çözümü için faydalı olabilir. Ulaşım, alt yapı ve lojistik alanlarındaki sorunların çözümü beraberinde diğer sorunların çözümü içinde yeni fikirleri ve projeleri getirecektir.

Sosyal ve kültürel anlamda bölgenin yaşam kalitesini arttırmak birçok KOBİ sahibinin de üzerinde durduğu gibi beyaz yakalı olarak tabir edilen nispeten gelir ve kültür seviyesi daha yüksek çalışan kesimi Gebze bölgesinde tutmak adına önem taşımaktadır. Bu çerçevede de sayısı arttırılacak sosyal alanlar ve sosyal hayata yönelik hizmet veren kurumların kalitesinin arttırılması faydalı olabilir. Ayrıca konut sorunu ve devamında da çalışan kesimin çocuklarına yönelik olarak okul ve eğitim sorunu da göze çarpmakta ve özellikle dile getirilmektedir. Bölgenin çeşitli noktalarında geliştirilecek konut projeleri bu sorunun çözümünde ilk adımları atmak adına çok faydalı olacaktır.

İşgücüne yönelik sorunların çözümünde en önemli nokta eğitim kurumları ile KOBİ’ler arasında kurulacak işbirliğidir. Bölgedeki KOBİ’lerin işgücüne yönelik ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu doğrultuda yeni eğitim kurumları açılması ve/veya olan eğitim kurumlarının hem içeriklerinin hem eğitimlerinin yeniden düzenlenmesi, orta ve uzun vadede bu sorunun çözümü için faydalı olacaktır. Organize Sanayi Bölgelerine yakın yerlerde açılacak çıraklık ve sanat okulları, meslek liseleri ve meslek yüksekokulları öğrencilerin eğitim hayatları esnasında da iş yerlerine yakın olmalarını sağlayacağı gibi KOBİ’ler ile eğitim kurumları arasında daha yakın ve etkili ilişkiler kurulmasına imkân verecektir. Ayrıca KOBİ temsilcileri ve eğitim kurumlarının temsilcilerinin birlikte hazırlayacakları staj ve eğitim programları ile eğitim çıktıları hem eğitimin kalitesini arttıracak hem de mezun olan öğrencilerin iş ortamına daha kolay ve çabuk adapte olmasını sağlayacaktır.

KOBİ’lerin bir diğer önemli problemi olan finansman sorunları genelde bilgi eksikliği, bürokratik işlemlerin çokluğu, kanunlar hakkında yeterli bilgi olmayışı ve kaynak sıkıntısından kaynaklanmaktadır. Özellikle finans kurumlarının ve devlet kanalıyla maddi destek sağlayan KOSGEB gibi kuruluşların, KOBİ’lerin bilgilendirilmesine yönelik faaliyetlerini arttırmaları ve bu konuda bir kültür oluşturmaları gerekmektedir. Bu durum hem sıkıntıların azaltılmasında önemli bir fayda sağlayacaktır, hem de elde edilen kaynakların çok daha verimli kullanılmasına imkân tanıyacaktır. Bir diğer nokta olan bürokratik işlemlerin uzunluğu ve sürekli birbirini tekrar etmesi de bir diğer sıkıntı olarak

göze çarpmaktadır. Bu konuda yapılacak yasal değişiklikler ile bürokratik işlemlerin azaltılması KOBİ'lerin elini güçlendirecek ve fuar, tanıtım, panel gibi oluşumlara katılmaları adına bir itici güç olacaktır.

KOBİ'lerin genel anlamda sorunlarına bakıldığı zaman hepsinin aslında birbiri ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Eğer başlıca bir sebep aranırsa bu sorunlar için temelde yatan nedenin diyalog eksikliğinden kaynaklandığını söylemek yanlış olmaz. Endüstri ilişkilerinin aktörlerinin arasında oluşturulacak bir sosyal diyalog ortamı bölgesel anlamda STK'ların ve halkın da katılımıyla birçok problemin çözümünde büyük rol oynayacaktır. Sosyal grupların birbirleri ile diyaloga geçerek karşılıklı sorun, istek ve çözüm önerilerini ortaya koymaları kısa vadede olmasa bile uzun ve orta vadede birçok sorunun çözümü için kaynak teşkil edecektir.

KAYNAKÇA

- AKGEMCİ, T. (2001). KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Ankara.
- ARAS, G. ve MÜSLÜMOV, A. (2002). Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde KOBİ'lerin Yeri: Finansman, Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri.
- ARAS, G. (2001). "KOBİ'lerin Sermaye Piyasası Yoluyla Fon Sağlama Olanakları: Tezgahüstü Piyasalar ve Risk Sermayesi Finansman Modeli", 1. Orta Anadolu Kongresi: KOBİ'lerin Finansman ve Pazarlama Sorunları, 18-21 Ekim, Nevşehir, 2001.
- AYKAÇ, M. ÖZDEMİR, S. ve PARLAK, Z. (2008). "Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Arttırılması ve Türkiye'de KOBİ'ler", İTO Yayınları, İstanbul.
- BARNEY, J. (1991). "Firm Resources and Sustained Competitive Advantage." *Journal of Management*. 17(1): 99-120 [http://business.illinois.edu/josephm/BA545_Fall%202013/Barney%20\(1991\).pdf](http://business.illinois.edu/josephm/BA545_Fall%202013/Barney%20(1991).pdf) 17(1): 99-120, 1991.
- ÇETİNKAYA, E. ve ERDOĞAN, E. (2010). "Küresel Ekonomik Krizin KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri: Sakarya'daki KOBİ'ler Üzerine Bir Araştırma", Çimento İşveren Dergisi, Eylül 2010.
- ÇETİNKAYA, E. ve ERDOĞAN, E. (2009). "KOBİ'lerde Mesleki ve Teknik Eğitim Gereksinimi: Sakarya İli Örneği", 7. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 30-31 Ekim, Yalova ss: 826-835.
- ÇETİNYOKUŞ, T., YILDIZ, O., DAĞDEVİREN, M. ve GÖKÇEN, H. (2007). "KOBİ'lerde Personel Seçimine Yönelik Bir Uzman Sistem Yaklaşımı", 4. KOBİ'ler ve Verimlilik Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 7-8 Aralık, ss. 317-329.
- DOĞAN İPEKGİL, Ö. ve MARANGOZ, M. (2002). "KOBİ'lerin Dış Pazarlara Açılmada Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri ve Bir Uygulama", Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 24.
- EKİN, N. (1996). "Küreselleşme ve Gümrük Birliği, Rekabet Gücüne Sosyal Boyutlu Bir Yaklaşım, İTO Yayınları, İstanbul.
- ERSÖZ, V. (2010). "AB, Türkiye ve Konya'da KOBİ'lerin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri", Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya.

- ES, M. (2008). “Çarpık Kentleşme ve Gebze”, Yerel Siyaset Dergisi, Ağustos, www.yerelsiyaset.com/pdf/agustos2008/13.pdf.
- EUROPEAN COMMISSION, (2005). “The New SME Definition User Guide And Model Declaration”, Enterprise And Industry Publications, January 2005.
- FERNELEY, E. ve BELL, F. (2005). “Using Bricolage to Integrate Business and Information Technology Innovation in SMEs”, Technovation, www.sciencedirect.com, ss. 1–10. for Mexico’s Insertion in the Global Context”, Technovation, C. 25, ss. 1059–1070.
- FLORIO, M. ve OZZIMO, E. (2006) Innovation Strategies for SMEs and Clusters: The Challenges of a Globalised Europe, University of Milan, CSIL-Centre for Industrial Studies, Milan, Working Paper, No: 2006-16.
- GIBSON, T. (2008). “Defining SMEs: A Less Imperfect Way of Defining Small and Medium Enterprises in Developing Countries”, Brookings Global Economy And Development, September 2008.
- GÜR, B.S., ÖZOĞLU M., AKGEYİK, T., ÇETİNKAYA, E., KARAGÖL E.T., ÖZTÜRK, M., BİÇERLİ, M.K., AÇIKGÖZ, Ö., ÖZER, M., ÖZHAN, T. ve ÇELİK, Z. (2012) “Türkiye’nin İnsan Kaynağının Belirlenmesi” Proje Raporu, SETA Yayınları, Ankara, Aralık 2012.
- İNCEKARA, A. (2001). “Küreselleşme ve Türkiye’deki KOBİ’lere Etkileri”, İstanbul Ticaret Odası, Panel.
- KANBAK, A. (2013). “İstanbul Sanayisinin Kocaeli İline Mekansal Etkileri”, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(2): 275-300.
- KARAGÖZ, M. (2008). “KOBİ’lerin Temel Sorunları: Bu Alanda Sağlanan Destekler ve Çözüm Önerileri”, Yerel Siyaset Dergisi.
- KOSGEB, (2011). “KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013”, KOSGEB Yayınları, Ankara.
- KUTLU, H., DEMİRCİ, A. ve SAVAŞ, N. (2007). “KOBİ’lerin Finansal Sorunları ve Çözüm Önerileri”, 4. KOBİ’ler ve Verimlilik Kongresi, İstanbul.
- KÜÇÜK, O. (2005). “Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi”, Ankara: Seçkin Yayınları.
- LALL, S. (2000). Strengthening SMEs for International Competitiveness, Paper Presented for the Egyptian Centre for Economic Studies Workshop on What Makes Your Firm Internationally Competitive?, <http://www.eclac.org/mexico/capacidadescomerciales/CD%20Taller%20Haiti/Documentos/3.2Lall2000.pdf>, 2000.
- MÜFTÜOĞLU, T. (1998). “Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler”, Turhan Kitabevi, Dördüncü Baskı, Ankara.
- MÜFTÜOĞLU, T. (1991). “Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Sorunlar-Öneriler”, Ankara, Sevinç Yayınevi.
- MÜSİAD, (1997). “Kalkınma Sürecinde Bir Kent Örneği: Gebze”, MÜSİAD Yayınları, Gebze.
- OECD, (2004). Small and Medium Enterprises in Turkey: Issues and Policies, OECD Publications.

- ÖZGENER, Ş. (2003). "Büyüme Sürecindeki KOBİ'lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Nevşehir Un Sanayi Örneği", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20: 137-161.
- RESMİ GAZETE, 28457 Sayılı, Ankara, 4 Kasım 2010.
- SARIASLAN, H. (1994). "Orta ve Küçük İşletmelerin Finansal Sorunları," Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, Ankara.
- TUNÇSİPER, B. ve SÜREKÇİ D. (2005). The Role of Small and Medium Sized Enterprises (SMEs) In Turkish Economy: The Case of Balıkesir. Uluslar arası"Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde KOBİ'ler: Türkiye ve Benzer Ülke Deneyimleri" Sempozyumu Kitabı. 19-22 Mayıs 2005, Bandırma, ss:245-263.
- TÜİK, (2012). Haber Bülteni", Sayı 13146, Ankara, Ekim 2012.
- TÜİK, (2013). "Haber Bülteni", Sayı 15868, Ankara, Eylül 2013.
- YEŞİLDAL, E., AYDINLI KULAK, F. ve UYARGİL, C. (2011). "KOBİ'lerde İşgücü Verimliliği Açısından İnsan Kaynakları Yönetiminin Yeri ve KOBİ Yöneticilerinin Konuya Yaklaşımı", 7. KOBİ'ler ve Verimlilik Kongresi, İstanbul.
- YILDIRIMALP, S. ve YENİHAN, B. (2014). "KOBİ'lerin Sorunları ve Çözüm Önerileri", Bölgemiz KOBİ'lerinin 2023 Vizyonu Çalıştay Raporu, Gebze Ticaret Odası, ss: 15-28.
- YILMAZ, H. (2007). "Turizm Sektörü KOBİ'lerinin Finansman Sorunlarının Diğer Sektörlerle Karşılaştırmalı Analizi: Bodrum Örneği", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 33.
- YÖRÜK, N. (2001). "KOBİ'lerin Kredi Yoluyla Finansmanında Karşılaştıkları Sorunlar ve Tokat İlinde Bir Uygulama", Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F., Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Konya.
- YÜKSEL, Ö. (1999). Uluslararası İşletme Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.
- YÜKSEL, Ö. ve GÜVEN, M. (2001). "Şubat Krizinin KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri ve Çözüm Önerileri", www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/bildiri_09.pdf.